

A magyar kultúra tűzhelye a szabad Vajdaságban¹

Virág Árpád fordítása

Nem egy tömeges, nyilvános fellépés következménye e rövid visszajelentés. Mindössze egyetlen, terjedelmes, József Attila verseit tartalmazó könyvről van szó, az *Összes versei* kiadásáról, amely a napokban jelent meg a vajdasági magyarok kiadójánál, Újvidéken.

József Attila költői opusának megjelentetése nagy jelentőségű a jugoszláviai magyarok kulturális életében. Emellett általánosan tünetszerű és jelképes jelentéssel is bír, ezért mindenképp megérdemli, hogy kissé elidőzzünk mellette.

Vajdaság vagy Horvátország magyarlakta területein átutazva mindenkinek találkoznia kell József Attila nevével: a magyar nemzeti kisebbség iskolái, kultúrházai és némely földműves-szövetkezet is az ő nevét viseli.

Budapesten született, 1905-ben. Anyja mosónő volt, apja a nyomortól üldöztetve tánt el Amerikában. Valamelyik jótékonsági szervezet egy faluban helyezte el Attilát, aki már ötéves gyerekként pásztorkodással kereste a kenyerét. Később dolgozott még hordárként, élte a kilátástalanok életét - amikor szívet lopkodott a pályaudvarról, hogy anyja tudjon mivel fűteni -, volt pincértanonc; sok mindent átélt, mire a gimnáziumig eljutott.

Attila első megörzött verse, melyet tizenkét éves korában írt, már kész költői mű, a maga őszinteségének megrázó erejével. A gyerek-költő naivsága miatt még nem tudja, hogy mindaz, amit itt szinte mosolygó arccal kimondott, voltaképpen az éhség és a nyomor megrázó bizonyítéka:

¹ Sinkó Ervin cikke a belgrádi Borba 1953. január 1-2-i számában jelent meg. Ismereteink szerint a kötetnek nem volt magyar nyelvű recenziója. Sinkó Ervin írása itt jelenik meg először magyarul.

*De szeretnék gazdag lenni,
Egyszer libasültet enni.
Jó ruhába járni kelni,
S öt forintért kuglert venni.²*

E vers megírását követően megismerkedett az emberiség hatalmas szellemi örökségével, Marx és Lenin tanaival. Marxista beállítottságú, filozófiai és politikai tárgyú esszéket írt, s mégis megmaradt annak a tiszta és csodálkozó gyermeknek, aki abban a bizonyos első versben szólalt meg, melyet egy kis barátjának, Jocónak³ szerzett. Ettől a költeménytől számítva 1937-nek addig a bizonyos őszi éjszakáig – amikor harminckét évesen mindkét karjával átölelte a vasúti síneket a halált hozó vonatra várva – a legszebb versei – a patetikus, érzelmes és filozofikus hangvételűek is – mind megőriztek valamit a legelső vers gyermeki naivságának varázsából.

Hogy milyen volt Horthy Magyarországon élni, ráadásul költőként, proletárként és a proletárság költőjeként – a fasizmus előretörésekor –, azt Attila alaposan megtapasztalta: nemcsak az ínséget, hanem az üldözéseket, a kétségbeesést, a magány érzését is. Ez idő tájt, a harmincas években, aktívan részt vett a magyarországi illegális kommunista mozgalom tevékenységében. Hasznossá akarta tenni magát, verseket költött, hogy azokkal közvetlenül serkentse a politikai munkát, emellett néha írt rossz, rímekbe szedett bevezető cikkeket is. Tehetsége viszont túlságosan is erőteljes volt ahhoz, hogy ezt sokáig folytatni tudta volna, s a rövid kitérő után visszatért igazán nagy és forradalmi költészetéhez. S ekkor következett be az, ami már túlment minden határon: őt, aki az öngyilkossága előtt, az utolsó versében ezt írta:

*Magad vagy, mondták; bár velük
voltam volna én boldogan.⁴*

Őt, aki még a halála előtt is emlékezett erre a fájdalomra, azok, akiket magához a legközelebbieknél tartott, a barátai, a magyar kommunisták, Moszkvában kitagadták. Hevesen támadták, költészetét idegennek titulálták.

² A versszak Sinkó Ervin alkalmi fordításában így jelent meg:

Kako bih želeo biti bogat,
Jesti bar jedanput pečenu gusku.
Šetati se u dobrom odijelu
A kupiti slatkiša – za pet forinti!

³ Jocó nem a költő barátja volt, hanem Jolánnak, a költő nővérének a beceneve.

⁴ Az idézet Sinkó Ervin alkalmi fordításában:

Sam si, rekli su mi; premda
Nisam tražio drugu sreću nego da budem s njima.

Két évvel ezelőtt sok szó esett a költőről, József Attiláról Magyarországon, mégpedig a Lukács-afférral kapcsolatban. Lukács ugyanis, azt remélve, hogy végre elérkezett József Attila ideje, egyik cikkében bemutatni és bizonyítani akarta a költő példáján, hogy a forradalmi költő nem feltétlenül az adott politikai jelszavak gyakorlatias kiszolgálója. Lukács - nem túl szerencsésen - a költő privilégiumának „a vezérvonal iránti partizán hozzáállást” nevezte. Fagyeyev s az ő nyomdokaiba lépve Révai József megértették Lukáccsal, hogy mélységesen tévedett, amikor azt gondolta, elérkezett, vagy valaha is elérkezhet József Attila igazolhatóságának ideje a sztálini Magyarországon. Igen, hivatalosan elismerik és ünneplik, de csak mint „problematikus költőt”, akit fenntartásokkal kell kezelni. Hogy hogyan is viszonyul voltaképpen a hivatalos Magyarország József Attilához, a legjobban az a tény bizonyítja, hogy hét évvel Magyarország „felszabadítása” után, a mai napig sem jelent ott meg a magyar proletárság legnagyobb költőjének életműve. Válogatott verseit is ugyanabban a formában adták ki, ahogyan Horthy idejében - a cenzúra által eltorzított változatban.

Azt, amit a sztálini Magyarország elmulasztott megtenni, most megtette a vajdasági magyarok kiadóvállalata, a *Testvériség-Egység*. A fiatal vajdasági magyarirodalom-tanár, mellesleg festőként is tehetséges B. Szabó György vállalta József Attila összes költeményei első, kritikai kiadásának feladatát. Az újvidéki kiadás a tudományos kutatásokat alapul véve eredeti formában közöl sok olyan verset, melyeket a Horthy-cenzúra szétdarabolt. A könyvhöz hozzáadtak sok, addig ismeretlen verset és fordítást, valamint teljes életrajzi és bibliográfiai anyagot. Mindazt, amit, természetesen, sokkal könnyebben fel lehetne kutatni Budapesten, mint a Vajdaságban, a szabad magyarság szabad hazájában.